

ŠIŪMETĖS KULTŪROS
MINISTERIJOS PREMIJOS
UŽ TRADICINĖS IR ETNINĖS
KULTŪROS PUOSELĖJIMĄ

Gruodžio 17 dieną Vilniaus rotušėje vykusiame iškilmingame renginyje buvo įteiktos Kultūros ministerijos premijos už tradicinės ir etninės kultūros puoselėjimą. Kultūros ministras Mindaugas Kvietkauskas pasveikino ir įteikė premijas septyniolikai labiausiai nusipelnusių kultūros ir meno darbuotojų – kalbos, rašties istorijos, tradicinės ir etninės kultūros puoselėtojams, kultūros centrų darbuotojams, muziejininkams, restauratoriams, bibliotekininkams, kultūros edukatoriams, taip pat talentingiems jauniems kūrėjams. Šventišką popietės nuotaiką dar labiau pakylėjo Naujų idėjų kamerinio orkestro (NIKO) griežiama klasikinė ir šiuolaikinė muzika.

Premijos už tradicinės ir etninės kultūros puoselėjimą ir skleidimą paskirtos liaudies skulptūros ir kryždirbystės tradicijas puoselėjančiam medžio drožėjui R i m a n t u i Z i n k e v i č i u i, Antano ir Jono Juškų muziejaus kūrėjams A r ū n u i ir V i d a i S n i e č k a m s ir etnologei, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto darbuotojai G r a ž i n a i K a d ž y t e i.

Tautodailininkas R. Zinkevičius medžio drožyba domisi nuo šešiolikos metų, jo išdrožtais kryžiais, šventųjų skulptūromis, Rūpintojėliais, prakartėlėmis pasipuošęs ne vienas Lietuvos kaimas, bažnyčia ar sodyba, jo darbų galima rasti ir

Jungtinėse Amerikos Valstijose, Čekijoje, Vengrijoje, Belgijoje, Švedijoje. Meistras namuose yra įkūręs savo drožinių muziejų. R. Zinkevičius – ne tik produktyvus menininkas, bet ir aktyvus Ukmergės rajono visuomenininkas. Jis yra Juodausių kaimo seniūnaitis, Ukmergės rajono savivaldybės Kultūros tarybos narys, rajono Tautodailininkų draugijos pirmininkas, yra parengęs knygas apie Ukmergės krašto menininkus, tautodailininkus Vytautą Mackevičių, Nelę Marazienę ir Stepą Nečiūną. 2017 m. R. Zinkevičiui suteiktas Ukmergės rajono garbės piliečio vardas.

Daugiau kaip trisdešimt metų Vilkijoje veikiančiame Antano ir Jono Juškų muziejuje dirba ir gyvena medžio skulptorius, dievdirbys, buvęs ilgametis muziejaus direktorius Arūnas Sniečkus su žmona Vida. Muziejus dirba nuo ryto iki vakaro, jo durys, kaip ir kadaise šviesaus atminimo Tėvo Stanislovo svirno Paberžėje, atviros visada ir visiems. A. Sniečkaus, visa širdimi pasinėrusio į brolių Juškų palikimą, jo išsaugojimą ir puoselėjimą, pastangomis senoji Vilkijos klebonija – anuomet apleistas ir apgriuvęs, net tris šimtus metų skaičiuojantis pastatas – pamažu virto jaukiu, Arūno skulptūromis ir Vidos sodais išdabintu muziejumi. Šiandien tai unikali kultūrinė Lietuvos vieta, pritraukianti daug etninės kultūros gerbėjų, šalies ir užsienio turistų, čia vyksta dūdmaišių ir sutartinių festivaliai, folkloro ir profesionaliosios muzikos koncertai, kiti renginiai.

Vyto Markevičiaus nuotrauka, 2013

Etnologė, žurnalistė G. Kadžytė ypač pasižymi universalumu ir aktyvumu tautosakos ir etninės kultūros populiarinimo baruose. Ilgametės Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto darbuotojos moksliniai interesai tokie įvairūs ir platūs, o kultūrinė ir visuomeninė veikla tokia intensyvi, kad daugeliui lietuvių jau seniai ji yra tapusi savotišku etnologės etalonu ir geriausiai žinoma Instituto atstove, ją pažįsta net iš pačių atokiausių šalies kampelių atvykę žmonės. Dėl plataus akiračio, gausių tautosakos, etninės kultūros, kalbos, istorijos žinių ir gebėjimo jas įdomiai ir įtaigiai perteikti, sudominti ir į lituanistinę veiklą įtraukti tiek mažus, tiek senus etnologė yra neprilygstama lietuviškos kultūros ir tradicijų ambasadorė ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje.

Savo veiklą pradėjusi kaip žurnalistė, G. Kadžytė nuo jaunumės ėmėsi kaupti kraštotyros, tautosakos, kalbos duomenis. Dar studijų metais įsitraukusi į Vilniaus universiteto kraštotyrininkų veiklą, nuo jos niekada nenutolo, dalyvavo daugelyje tautosakos ekspedicijų. Norberto Vėliaus 1990 m. organizuotos ekspedicijos į Čior-

na Padiną ir Tolovką įspūdžius ir atsiminimus ji net sudėjo į knygą *Volgos vanduo 'Lietuvių tvenkinys'* (1995).

Pastaruoju metu bene svarbiausia G. Kadžytės veikla – etninės kultūros sklaida ir populiarinimas šiuolaikinėje visuomenėje, etnokultūrinė edukacija. Ji nuolat rašo įvairiomis su etnine kultūra ir jos tyrimais susijusiomis temomis mokslinėje ir kultūrinėje spaudoje, garsina šiai sričiai nusipelnusių žmonių veiklą ir atminimą, yra kasmet spalio mėnesį Institute vykstančios Tautosakos savaitės sumanytoja ir viena iš rengėjų, nepavargstanti mokslinių bei edukacinių konferencijų dalyvė, besidominčiųjų etninės kultūros klausimais konsultantė. Gražina kasmet perskaito po kelias dešimtis paskaitų švietimo ir kultūros darbuotojams, dalyvauja įstaigų bei organizacijų seminaruose, edukacinėse programose, duoda interviu etninės kultūros ir tautosakos temomis televizijos, radijo laidoms, interneto portalams. Labai populiarios ir G. Kadžytės Vileišių rūmuose vedamos pusantros–poros valandų trukmės ekskursijos su tautosakos pamokėlėmis. Jos skirtos įvairaus amžiaus moksleiviams ir mokytojams, taip pat Trečiojo amžiaus universiteto studentams ir kasmet sulaukia daugiau kaip tūkstančio dalyvių.

G. Kadžytė daugiau kaip dvidešimt metų neatlyginamai dirbo LRT radijuje, šeštadieniais vedė autorinę radijo viktoriną „Ot tai tau. Klausimai iš kalbos ir literatūros, tautosakos ir etnokultūros“. Per metus ji parengdavo apie penkiasdešimt laidų, kuriose pristatydavo naujausius lituanistikos tyrimus, leidinius, ragindavo klausytojus rinkti tautosaką, etninės kultūros duomenis, o surinktą ar iš kitų perimtą medžiagą perduoti Lietuvių tautosakos rankraštynei. Šiandien belieka tik apgailestauti, kad naujoji LRT vadovybė nusprendė šios laidos atsisakyti.

Apie Gražinos atvirą širdį, gebėjimą bendrauti, įdomiai pasakoti ir nuoširdžiai patarti liudija tiek gausūs sveikintojų būriai Institute, tiek sveikinimai socialiniuose tinkluose. Mes, bendradarbiai, taip pat prisidedame prie sveikinimų: linkime jai neblėstančios energijos ir dar ne vienus metus darbuotis lietuvių etninės kultūros baruose.

Rūta Žarskienė

BALTISTIKOS MOKSLINĖ KONFERENCIJA MASKVOJE

Gegužės 14–15 d. Rusijos mokslų akademijos Slavistikos institute ir Lietuvos Respublikos ambasadoje Rusijos Federacijoje, Jurgio Baltrušaičio namuose, įvyko tarptautinė mokslinė konferencija „Teritorija *Balto-Slavica* per kalbą ir literatūrą prizmę“. Konferenciją rengė Slavistikos instituto Baltų-slavų tyrimų centras, vadovaujamas baltų ir slavų kalbinių bei kultūrinių kontaktų tyrėjos Tatjanos Civjan, bendradarbiaujant su Lietuvos Respublikos kultūros atašė Rusijoje Inga Vidugiryte. Organizaciniame konferencijos komitete dirbo nuolatinė jo narė, kalbininkė, tautosakos tyrinėtoja ir vertėja Marija Zavjalova, jai talkino vienas perspektyviausių jaunųjų tipologų, garsaus medievisto Aarono Gurevičiaus vaikaitis Piotras Arkadjevas. Tai buvo 29-oji tokio pobūdžio konferencija (pirmoji įvyko 1998 m.). Šįmet ji buvo skirta Baltų-slavų tyrimų centro dešimties metų sukakčiai ir vieno iš jo steigėjų, akademiko, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino kavalieriaus Viačeslavo Ivanovo (1929–2017) devyniasdešimtosioms gimimo metinėms paminėti.

Šiose konferencijose tradiciškai dalyvauja mokslininkai iš Lietuvos ir Latvijos,

taip pat iš Baltarusijos, Estijos, Italijos, Izraelio, Rusijos ir kitų šalių. Šiais metais į konferenciją iš Lietuvos atvyko mitologijos tyrinėtoja Nijolė Laurinkienė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas), skaičiusi pranešimą „Baltų mitologijos Saulės vežimas kaip indoeuropiečių dvasinės kultūros atgarsis“, ir Vilniaus universiteto Baltistikos katedros docentas Jurgis Pakerys, pateikęs naujų duomenų ir jų interpretaciją Perkūno vardo etimologijos klausimu. Taip pat buvo transliuojamas Skirmanto Valento pranešimo (Šiaulių universitetas) „Kur žiūri Lietuva (teritorija *Balto-Slavica* poetinių paradigmu kaitos kontekste)“ vaizdo įrašas. T. Civjan perskaitė jai atsiųstą Klaipėdos universiteto profesoriaus Rimanto Balsio pranešimą apie lietuvių vestuvinius sodus, kuriais ji domėjosi tirdama Adonio sodų simboliką. Latvijai atstovavo dvi Rygos universiteto profesorės – Lidija Leikuma, pateikusi latgalių kalbos sociologinių tyrimų rezultatus, ir Janina Kursytė, analizavusi dvynių mitologiją.

Renginio atidarymo metu akademikas Nikolajus Kazanskis ir Marija Zavjalova papasakojo apie baltistikos ir lituanistikos istoriją Rusijoje nuo XIX a. antrosios pusės iki šių dienų. Abu prelegentai pabrėžė asmeninių ryšių tarp lietuvių ir rusų mokslininkų svarbą, rusų mokslininkų kelionių į Lietuvą ir pažinties su šalimi reikšmę. M. Zavjalovos pranešime daug dėmesio buvo skirta lietuvių ir rusų mokslininkų bendradarbiavimui, kurį inicijavo ir palaikė Lietuvos Respublikos ambasada Rusijos Federacijoje ir jos ilgametis kultūros atašė Juozas Budraitis. Tuo laikotarpiu, prelegentės nuomone, Jurgio Baltrušaičio namai tapo tikru lietuvių kultūros centru, apie kurį būrėsi ambasados draugai, lietuvių bendruomenė, mokslininkai ir menininkai.

Pirmoji konferencijos diena buvo skirta kalbotyros klausimams ir vyko Rusijos

mokslų akademijos Slavistikos institute. Kalbotyros klausimus gvildeno Sankt Peterburgo universiteto Baltistikos centro vadovas Aleksejus Andronovas, laisvai kalbantis latvių, lietuvių ir net latgalių kalbomis, maskviškiai Antonas Cimmerlingas, Dmitrijus Sičinava, doktorantė Jana Penkova ir Humanitarinio universiteto studentė Svetlana Kukuškina, savo lingvistinius tyrimus pradėjusi, kai susižavėjo lietuvių kalba. Didžiausia konferencijos staigmena tapo pranešimas, kurį perskaitė žmogus legenda, lingvistinio dėsnio, vadinamo jo vardu, atradėjas, profesorius Vladimiras Dybo, nagrinėjęs vakarų indoeuropiečių kalbų akcentologiją.

Antrąją konferencijos dieną dalyviai rinkosi istoriniame Lietuvos ambasados pastate, Jurgio Baltrušaičio namuose, ir svarstė kalbų, mitologijos, tautosakos ir literatūrų ryšių klausimus. Sankt Peterburgo universiteto profesorė Vanda Kazanskienė pasakojo apie lietuvių tautosakos įrašus garsaus lingvisto Filippo Fortunatovo archyve, profesorius Georgijus Levintonas nagrinėjo Rygos vardo etimologiją, akademikas N. Kazanskis atskleidė Balio Sruogos *Rusų literatūros istorijos* strategiją, o Minsko universiteto profesorius Aleksandras Feduta – Aleksejaus Tolstojaus dramų trilogijos lietuviškas politines implikacijas. Jeruzalės universiteto profesoriaus Dmitrijaus Segalo pranešimas buvo paremtas jo atsiminimais apie žydų kilmės lietuvių rašytoją Icchoką Merą.

Konferencijos kuluaruose buvo aptartas reikšmingas sutapimas – tą pačią savaitę darbą pradėjo trys užsienio baltistikos forumai: konferencijos Pizoje, Maskvoje ir kongresas Vroclave. Anot taiklaus V. Kazanskienės pastebėjimo, „kosminė baltistikos konferencija“.

Inga Vidugirytė

XVII PRIGIMTINĖS KULTŪROS SEMINARAS

Birželio 27–30 dienomis Pervazninkų kaime (Šakių r.), etnografinėje „Suvalkiečio sodyboje“, įvyko XVII prigimtinės kultūros seminaras „Keliai, kelionės ir keliautojai“. Šį sykį vasaros seminaras buvo skirtas tradicinės lietuviškosios kultūros, kuri dažniausiai suprantama kaip sėslis, santykiui su kelionėmis aptarti, įvairiais aspektais patyrinėti kelionėje patiriamus išgyvenimus, susitelkti prie keliaujančio žmogaus įvaizdžio, taip pat keltas klausimas, ar lietuvius galima laikyti keliaujančia tauta.

Seminarą tradiciškai pradėjo Viktorija Daujotytė. Pranešime „Kelias; važiavimas arkliu kaip prigimtinės kultūros archetipas“ ji nagrinėjo Antano Miškinio pasakojimą „Blūsiškės“ iš rinkinio *Žaladuonių gegužė* (1977). Pasak profesorės, šis A. Miškinio rinkinys atskleidžia, koku būdu autoritetingais žmonėmis tapę prigimtinės kultūros „augintiniai“ atspindi tai, iš kur jie yra išėję, arba kaip net ir išėję iš savosios kultūros joje lieka „grįžtamaisiais judesiais“ – per užmezgtą (prigimtą) empatinį ryšį. Žvelgdama plačiau, V. Daujotytė teigė, jog iškeliaujantis, klajojantis ir sugrįžtantis žmogus jau yra kitas, kita jo patirtis, kitas yra ir jo kelias, kuriuo pereinama, net jei fiziškai ir grįžtama tuo pačiu, kuriuo iškeliauta. Kelionės, literatūrologės žodžiais, yra mūsų patirties krislas, ir visi mes esame keliautojai, net ir patys sėsliausieji, jei omenyje turėsime vidines keliones, tai yra keliones mintimis.

Venantas Mačiekus perskaitė pranešimą „Valstiečių katalikų kelionės ir susiję pročiai (XIX–XX a. pirma pusė)“. Žvelgdamas iš etnografinės ir istorinės perspektyvos, pranešėjas kalbėjo apie trajektorijas, kuriomis dėl darbo, religijos (atlaidų, mišių), suiručių (karų, ligų) judėdavo kaimo

žmonės, kaip buvo matuojamas kelionės atstumas, trukmė, kaip keitėsi valstiečių keliavimo įpročiai panaikinus baudžiavą.

Džiugas Brazaitis pranešime „Priešistorinių migracijų problematika naujausių genetinių tyrimų kontekste“ atskleidė, kaip genetiniai tyrimai gali papildyti sukauptus archeologinius duomenis, gali paneigti arba patvirtinti senas su migracijomis susijusias teorijas.

Pirmąją seminaro dieną užbaigė Jolantos Zabulytės pokalbis su tekstilės menininke Monika Žaltauskaite-Grašiene, kuriame buvo pristatytas jos darbų ciklas „Atstumai“. Veikė ir M. Žaltauskaitės-Grašienės tekstilės darbų paroda. Autorė ją pakomentavo antroje pokalbio dalyje.

Prigimtinės kultūros seminaro antroji diena prasidėjo Giedrės Šmitienės pranešimu „Gyvenimo kelionė. Alfonso Nykos-Niliūno 100-mečiui“. Kaip teigė pranešėja, juo norėta aktualizuoti A. Nykos-Niliūno kūrybą ir asmenį, įprastai likdavusį prigimtinės kultūros svarstymų paribyje. Kelionė, tiksliau – išėjimas iš namų, anot G. Šmitienės, yra vienas iš esminių ankstyvosios A. Nykos-Niliūno poezijos motyvų. Šio poeto kūryboje matomos nuolatinės de-rybos ir įtampa tarp dviejų polių – priklausymo bendruomenei ir skyrimosi nuo jos. Toks nutolinimas nuo savosios aplinkos, G. Šmitienės manymu, poetui buvo reikalingas, siekiant rasti savąjį balsą, bandant perkurti santykį su gimtaisiais namais.

Su Lietuvos regionais ir jų gyventojais susijusius statistinius duomenis pranešime „Iškeliaujantys ir sugrįžtantys: Lietuvos demografinės perspektyvos“ pristatė ir juos analizavo Rolandas Tučas. Jo teigimu, iki šiol buvusį gana tolygų gyventojų pasiskirstymą sparčiai keičia savotiška centralizacija – augant didiesiems miestams (labiausiai – Vilniui), nukenčia regionai, ypač juose buvusios kolūkinės gyvenvie-

tės, miesteliai ir buvę savivaldybių centrai. Dėl migracijos ir natūralios gyventojų kaitos permainų (pvz., mažėjančio vaikų gimstamumo) Lietuva atsidūrė tarp dvidešimties nykstančių valstybių (šalia Latvijos, Estijos, Ukrainos, Graikijos, Ispanijos, Japonijos ir t. t.). Po pranešimo kilusioje diskusijoje kalbėta apie teoriškai galimus pokyčius, kurie grąžintų emigrantus į Lietuvą (pvz., Jungtinės Karalystės išstojimas iš Europos Sąjungos), taip pat apie su mažesniais masteliais susijusius procesus, galinčius atgaivinti regionus, pavyzdžiui, apie deurbanizaciją, kai jaunimas nusprendžia įsikurti kaime ir dirbti per atstumą.

Aušra Simoniukštytė seminaro dalyviams perskaitė pranešimą „Keliavimas kaip gyvenimo būdas: romų ir „kilmingųjų“ elgetų patirtis“. „Kilmingieji elgetos“, kaip rašoma istoriniuose šaltiniuose, klajodavę šeimomis. XIX a. elgetos buvo skirstomi į tikruosius ir netikruosius, arba apsimetėlius; pastarųjų išmaldos prašymas buvo itin smerkiamas spaudoje. XIX a. antroje pusėje, špitolėms tapus nebe pavargėlių, neįgalųjų prieglaudomis, bet Bažnyčios tarnų gyvenamąja vieta, vietiniai *ubagai* išmaldos prašydavę tik savojoje parapijoje, tuo tarpu duoneliautojai, save laikę „kilmingaisiais“, konkrečia teritorija neapsiribodavę. Pranešėja kėlė klausimą, ar kilmingųjų elgetų, kurie buvo išskirtinai lietuviai, nebūtų galima sieti su europine viduramžių „klajūnų“ tradicija. Kalbėdama apie romus, Lietuvoje gyvenančius nuo XV a. vidurio, A. Simoniukštytė akcentavo, jog šios tautos klajojimas buvo laikytas priešininimusi integracijai ir nutautinimui.

Jūratės Šlekonytės pranešime „‘Ta pasaka paeina iš Azijos par vainas...’: kaip pasakos keliaudavo“ buvo susitelkta prie pasakų platintojų (vadinamųjų pernešėjų). Pranešėja išskyrė kelias pasakų sklaidai itin svarbias socialines grupes: 1) kareiviai

(bendraudant su žmonėmis išgirstas pasakas jie perkurdavo, papildydavo kareiviško gyvenimo detalėmis, įvesdavo herojų kareivių); 2) keliaujantys amatininkai (ypač siuvėjai); 3) elgetos; 4) emigrantai (ypač iš 1880–1914 m. emigracijos bangos į JAV, Angliją, Škotiją).

Po pranešimų ir diskusijų vyko filmo „Žymės. Pereiti praeitį“ peržiūra ir Daivos Vaitkevičienės vestas pokalbis „Tremties keliai kaip sąmonės trajektorijos“, kuriam dalyvavo vienas iš filmo kūrėjų Gediminas Andriukaitis, rašytoja Eglė Gudonytė ir „Misija Sibiras 2017“ dalyvis Aurimas Rapalis.

Trečiąją seminaro dieną pradėjo istorikas Tomas Čelkis, pranešime „Kelionės kasdienybė Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVI–XVII a.“ kalbėjęs tiek apie to meto kelionių kryptis, tiek apie kelius – kaip gyvenimo, tikrovės, paveldo ir atminties vietas bei objektus. Keliai, kaip teigė pranešėjas, buvo bajorų nuosavybės ir pasididžiavimo objektas, nes nusitiesti kelią galėjo ne kiekvienas. XVI–XVII a., augant visuomenės mobilumui, plėtėsi ir kelių tinklas, susiformavo brandi infrastruktūra su valdovo dvarų tinklu, naujais vandens bei sausumos regioninės (magistralinės) reikšmės keliais, kuriais buvo vykstama į uostus ar kitas svarbias vietas. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė, kaip pabrėžė T. Čelkis, nebuvo uždara monada; ji buvo įsiliejusi į viso kontinento kelių sistemą, pavyzdžiui, per Vilnių ėjo keli magistraliniai keliai (kaip antai vieškelis iš Bresto į Rygą), kuriais keliaudavo pirkliai ir diplomatai. Tai Vilnių pavertė svarbiu kunigaikštystės centru.

Vykintas Vaitkevičius pranešime „Kur veda ‘Baltų kelias’?“ kalbėjo apie kultūrinių kelionių kūrybą: kaip planuojami maršrutai, su kuo siekiama keliautoją supažindinti, ką norima, kad jis atrastų. Taip

pat pristatė kriterijus, pagal kuriuos objektai gali būti vertinami siekiant nustatyti jų reikšmingumą ir svarbą kuriamiems kultūriniais maršrutams.

Šį pranešimą plėtojo ir V. Vaitkevičiaus vesta apskritojo stalo diskusija „Ar pažįstame Lietuvos keliautoją?“, kurioje kalbėjo Vytenis Almonaitis, Judita Stulpinaitė ir Karolina Želvė. Išryškintos kelios žmogų keliauti galinčios pastūmėti priežastys: noras pažinti (savo kraštą ar užsienio šalį), noras save įprasminti (ekspedicijos, žygiai ir pan.), siekis įtvirtinti (sąmoningai ar nesąmoningai) socialinį statusą, ypač kelionėms į užsienį išpopuliarėjus kaip praktikuotinai laisvalaikio leidimo formai. Taip pat buvo diskutuota, kaip nukreipti keliautoją prasmingai pažinčiai su vieta ar objektu, aptarta, kaip šiais informacinio pertekliaus laikais žmonės planuoja maršrutus, renka žinias apie tai, ką jie nori aplankyti.

Paskutiniame trečiosios dienos pranešime „Lietuvos partizanų žygikeliai“ Aistė Petrauskienė pateikė argumentų, kodėl net ir šiandien gajus „bunkeriuose tūnojusių partizanų“ stereotipas yra klaidingas. Tyrėja aptarė partizanų judėjimo trajektorijas keliaujant į maisto ar žinių rinkimo vietas, tikrinant ryšių punktus ar traukiantis iš slaptaviečių gavus žinių apie gresiantį pavojų. Partizanų mobilumą liudija ir „skrajojančių būrių“ veikimas, pergalės žygiai, vadų vizitacijos, keliai per geležinę uždangą į Vakarų.

Seminaro dalyviai, diskusijoms pasibaigus, dalyvavo teatralizuotoje ekskursijoje „Smalininkai – amžinasis pasienio miestas“. Buvo pristatyta ne tik šio Jurbarko rajono miestelio istorija, bet ir architektūrinis bei kulinarinis paveldas.

Ketvirtoji ir paskutinė seminaro diena prasidėjo Audronės Gedžiūtės pranešimu „Keliavimo motyvas keltų mirties mitopoteikoje“. Keltų kultūra, anot pranešėjos, –

keliautojų kultūra, ir tai atsispindi ne tik keltų istorijoje, bet ir mitologijoje. Pranešime buvo pristatyta keltų kultūroje gyvavusi mirties ir anapusinio pasaulio struktūros samprata, taip pat būdai, kaip ten patenka mitologinių sakmių herojai, galiausiai aptarti su mirusiųjų pasauliu sieti gyvūnai (arklys, paukštis) ir objektai (laivas).

Paskutinį seminaro pranešimą „Nuo Atėnų iki Šiaurės Atėnų: Graikiją ir Lietuvą jungiančios patiekalų ir produktų kelionės“ skaitė Rimvydas Laužikas. Aptaręs, kaip keli maisto produktai (pvz., griekiai – „graikų grūdai“) ir patiekalai (balandėliai, šimtalapis ir kt.) tapo lietuviškos virtuvės dalimi, R. Laužikas pabrėžė valstybių sienas peržengiančias kultūrinės erdves, kuriose vyksta abipusiai kultūriniai mainai, formuojasi ryšiai, susiduria idėjos, – tai galioja ir kulinarijai. Po pranešimo vykusioje diskusijoje buvo ne tik kalbėta apie patiekalų „migraciją“, bet ir sugrįžta prie seminaro problemos – prigimtinės kultūros lokalumo santykio su kelionėmis. Anot R. Laužiko, prigimtine kultūrą reikėtų suvokti ne kaip uždara kapsulę, o kaip atvirą ir kintančią sistemą, kuri gali būti vienokia individui gimus, kitokia – jam iš šio pasaulio išeinant. Pranešėjo nuomone, tokioms kultūros atstovui nereikia kelti sau misijos prigimtąją kultūrą išlaikyti tokią, kokia ji buvo jam gimus. Kiekvienas iš mūsų esame šios kultūros kūrėjas, galintis (ir turintis) įnešti į ją savo įnašą, tačiau itin svarbu suvokti skirtį, esančią tarp savosios ir kitų tokių pat atvirų ir kintančių sistemų. Skirtumai yra reiškinuose, kurių negali perimti kitos kultūros, tai ir lemia jų unikalumą bei lokalumą.

Simboliška, kad XVII prigimtinės kultūros seminaras baigėsi įdomia ekskursija po 12-ąją Kauno bienalę „Po išvykimo | Prieš atvykstant“, kuri šiemet gvildeno Lietuvos ir Kauno kitimą, miesto kelionės

tematiką, nuošalyje nepalikdama ir globalių su migracija susijusių procesų.

Asta Skujytė-Razmienė

TAUTOSAKOS SAVAITĖ, NETILPUSI Į SAVAITĘ

Gražų šiemetinį rudenį išauginome devintąją Tautosakos savaitę. Joje tradiciškai turėjo puikuotis ir nuo 2007 m. minima jau tryliktoji Tautosakos diena, tačiau kalendorius sumaišė kortas: spalio 19-oji buvo šeštadienis. Kadangi veiklos buvo numatyta daug, renginiai nusitęsė iki kitos savaitės pirmadienio ir Tautosakos savaitė tarsi užtelėjo.

Pirmadienį, spalio 14 dieną, iš pat ryto atičiauskėjo Nacionalinės Mikalojaus Konstantino Čiurlionio menų mokyklos 4a muzikantų klasės moksleiviai. Menų mokyklos ir Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto draugystė ne nauja. Tautosakos archyvo skyriaus jaunesnioji mokslo darbuotoja Rima Visackienė jau kelerius metus veda etnokultūros pamokas Menų mokyklos pradinukams ir kasmet atsiveda juos pasisvečiuoti Institute. Susitikę randame dar daugiau sąsajų – tarp mažųjų ekskursantų visad būna ir Instituto darbuotojų vaikų arba vaikaičių. Kolegos mielai padeda ekskursijos vadovei pristatyti Vileišių rūmus ir juose dirbančius žmones. Kaip įprasta, pasižvalgę po Vileišių šeimos gyvenimą, pabandę prakalbinti šeimininkų paveikslus, didesnę ekskursijos dalį praleidome Tautosakos archyvo skyriuje. Vaikai pamatė seniausią garso įrašymo aparatą – fonografą, rankraštinis tautosakos rinkinys, klausėsi prieš šimtą metų įrašytų melodijų, sužinojo, kaip jas patys galėtų rasti Instituto duo-

menų bazėse. Kai ką moksleiviai jau buvo sužinoję per pamokas, kai kuriuos dalykus žadėjo susirasti kompiuteriuose namie. Jau tapo įprasta, kad už ekskursiją moksleiviai padėkoja mokytojos išmokyta sutartine – šįkart smagiai skambėjo „Augo putins su šermukšniu“. Kitų ketvirtų klasių ekskursijos su tautosakos pamokėlėmis vyko vėliau. 4b – muzikantų ir dailininkų klasė ekskursijų vadovę pradžiuogino sutartine „Skrida bitela“, o muzikantai ir šokėjai, 4c klasės moksleiviai dar sudėtingesne „Tititi tatatoi, kas tai gražiai triūbijio“.

Tos pačios dienos popietę kolegos ir svečiai iš miesto rinkosi į „Prisiminimų arbatėlę“, skirtą tautosakininkės, vertėjos Danutės Krištopaitės 90-osioms gimimo metinėms paminėti. Institute ji nedirbo, bet buvo ištikima tautosakos tyrėjų bičiulė, daugelio jų leidinių konsultantė ir redaktorė. Vilniaus etninės kultūros centro vyriausioji renginių koordinatorė Marija Liugienė papasakojo apie gražų bendravimą rengiant jos tėvelio, unikalaus Dzūkijos dainininko ir mąstytojo Petro Zalansko tautosakos rinktinės *Čiulba ulba sakalas* pirmąjį leidimą (1983). Tuokart nesudėta viskas, ką vertingiausio buvo užrašęs ir papasakojęs P. Zalanskas, todėl, sulaukus Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, D. Krištopaitė vis ragino Mariją ir tautosakos tyrėjos kelią ketinančią rinktis vaikaitę Modestą rūpintis, kad būtų išleistas antrasis, papildytas leidimas. 2008 m. knygą išleido Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. Vilniaus etninės kultūros centras už tautos dvasios paveldui vertingus darbus D. Krištopaitę pristatė valstybinei Jono Basanavičiaus premijai, kuri jai buvo įteikta 2007 metais. M. Liugaitė-Černiauskienė prisiminė, kaip rašydama darbą bakalauro laipsniui įgyti konsultavosi su D. Krištopaite, lankėsi jos namuose Antakalnyje. Pasak Modestos, ji labai išgyrusi

jos rašinį, o paskui daug redagavusi. Lilija Kudirkienė su Danute Krištopaite susipažino „Vagos“ leidykloje, gavusi redaguoti P. Zalansko rinktinę. Kartu jų darbuotasi rengiant spaudai tris tomus *Aš išdainavau visas daineles*, nuoširdžiai bendrauta ir vėliau. L. Kudirkienė prisiminė, kaip Danutė nenorėjo švęsti 80-ojo jubiliejaus ir neleido jai publikuoti sukaktuvinio teksto *Tautosakos darbuose*. Keletą metų pragulėjęs stalčiuje, tas tekstas 2014 m. buvo išspausdintas šio leidinio skyrelyje „Pro memoria“. Profesorius Libertas Klimka papasakojo apie ekspedicijas į Punską, Karaliaučių, apie nuotykius pasieniuose, parodė vaizdų iš Jono Basanavičiaus premijos teikimo renginio, nuotraukų, kuriose laureatė sodina ažuoliuką Basanavičynėje. Tautosakos archyvo fototeka iki šiol beveik neturėjo D. Krištopaitės nuotraukų, tad L. Klimkos ir L. Kudirkienės dovanotosios ją naudingai papildė. Juozas Šorys pasidalijo įspūdžiais iš susitikimų su D. Krištopaite rengiant knygą *Valstybinės Jono Basanavičiaus premijos laureatai*. J. Šoriui tai buvusi tarsi redagavimo stažuotė: bene penkis kartus teko taisyti tekstą, ilgai diskutuoti, kol buvo pasiektas abipusis sutarimas. „Prisiminimų arbatėlės“ metu apžvelgti D. Krištopaitės sudaryti tautosakos rinkiniai, esantys Lietuvos tautosakos rankraštyne, Institutui perduota jos asmeninė biblioteka.

Antradienį vyko Rūtos Žarskienės inicijuotas pokalbis „Folkloro judėjimas vakar ir šiandien“; kalbėtasi apie mokslininkų įkurto folkloro ansamblio „Dijūta“ keturiasdešimt gyvavimo metų. Pokalbį vedė žurnalo *Būdas* vyriausioji redaktorė Saulė Matulevičienė. Galimas dalykas, jog viename iš artimiausių žurnalo numerių skaitysime išsamų šio pokalbio aprašymą, iliustruotą nuotraukomis iš dalyvių asmeninių albumų. Pokalbyje dalyvavo ansamblio

įkūrimo iniciatoriai, kūrėjai, pirmieji dalyviai, likę ištikimi ansamblui iki šių dienų: fizikė Renata Bareikienė, botanikė Živilė Lazdauskaitė, etnografas, sociologas Jonas Mardosa, chemikė Neringa Žukauskaitė, taip pat ir dvi vadovės: Aušra Žičkienė, ankstesnioji, ir dabartinė – Rūta Žarskienė. Su tam tikra nuostaba po daugelio metų vėl prisimintas pirmosios vadovės Aldonos Ragevičienės veržlumas, išradin-gumas, drąsa ir kantrybė dirbant su tokiais reikliais ansambliciais. Anot kalbėjusiųjų, kiekviena vadovė turėjo savo stilių, suteikusį kolektyvo veiklai kryptingumo ir savitumo. A. Ragevičienė kurstė pirmųjų gyvavimo metų džiaugsmą būti kartu, A. Žičkienė ėmėsi kurti temines programas, o R. Žarskienė sustiprino akademinį diskursą. Prie teminių programų kūrimo yra prisidėjusi ir Austė Nakienė; apskritai nemažai Instituto tautosakininkų vienaip ar kitaip yra susiję su „Dijūta“.

Trečiadienį įvairių kartų tautosakos rinkėjus sukviėtė popietė „Tautosaka archyvui ir gyvenimui“. Tai pirmasis renginys iš numatomo susitikimų ciklo, skirto artėjančiam Vilniaus universiteto kraštoty-rininkų ramuvos įkūrimo 50-mečiui. Tikimasi, kad viešnage pas tautosakininkus įkvėps kalbos faktų rinkėjus pasimatyti ir pasidžiaugti savo darbais Lietuvos kalbos institute, etnografinių temų tyrėjai galbūt galės susitikti Lietuvos istorijos institute arba Rumšiškėse, Lietuvos liaudies buities muziejuje, o ne tik senajame Vilniaus universitete. Ižangos žodį taręs Venantas Mačiekus papasakojo, kaip 1972 m. rudenį pradėjęs vadovauti Vilniaus univer-siteto kraštoty-rininkų ramuvai norėjo, kad ekspedicijos būtų ne tik graži studentų pažintis su įvairių Lietuvos vietovių tau-tosakos paveldu, bet ir atneštų naudos mokslui. Magnetofonų anuomet įsigyta per universiteto tiekimo skyrių, tarpinin-

kaujant aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo viceministru Vaclovui Pranaičiui, ramuviškio fiziko Regimanto Pranaičio tė-vui. Tačiau vienos ekspedicijos tautosakos įrašams reikėjo apie dvidešimt kilometrų magnetinės juostos, o nusipirkti nebuvo kur. Lietuvių kalbos ir literatūros institu-tas panaudotų juostų gaudavo iš Lietuvos radijo ir televizijos komiteto. Tautosakos archyvo vedėjas Klimas Viščinis pasiūlė kraštoty-rininkų ramuvai bendradarbiauti, o ekspedicijose užrašytą tautosaką atiduoti saugoti Institutui. Pirmųjų ekspedicijų dalyvius konsultavo Norbertas Vėlius ir Jonas Trinkūnas. Nuo 1975 m. net aštuonių ekspedicijų tautosakininkams vadova-vo studentė lituanistė Gražina Meilutytė. Jos vadovavimo metais užrašyta apie pusę visos per ekspedicijas surinktos tautosako-s. VU kraštoty-rininkų ramuva Tauto-sakos rankraštynui perdavė daugiau kaip 40 tūkstančių tautosakos kūrinių. Poetas V. Braziūnas prisiminė ramuvos pradžią, jos kūrėjus, apgailestavo, kad dalis tauto-sakos įrašų taip ir nepateko į rankraštyną. Imta svarstyti, kaip būtų galima jų ieškoti asmeninėse kolekcijose ir kokiomis gudry-bėmis išvilioti mokslo labui. G. Meilutytė, tapusi mokytoja, į ekspedicijas atsiveždavo gabių ir darbščių mokinių, kuriems gali-mybė pabūti tarp studentų, kaip ne vienas iš jų yra prisipažinęs, buvusi didelė dova-na. Į susitikimą Gražina atsinešė Obelių ekspedicijos (1980) užrašų sąsiuvinį, kurį drauge skaitydami bendražygiai prisiminė lankytus kaimus, sutiktus žmones, užrašy-tas ir išmoktas dainas. Tautosakos paieškų atsiminimais dalijosi Viktoras Dagys, Ni-jolė Navikaitė, Nijolė Norvilienė, Povilas Krikščiūnas. Ne vieną sugraudino iš sau-gyklų atnešti VU kraštoty-rininkų ramuvos ekspedicijų rinkiniai. Ramuviškės, kurios savo rinkinių parodoje nerado, turėjo pa-sakyti mergautines pavardes, ir Tautosakos

archyvo darbuotojos juos atnešė. Virginija Černaitė prisipažino, jog tikras stebuklas matyti, kad jos studentiškių metų darbai, nudirbti tarsi bežaidžiant, dabar pristatomi kaip didžiulė vertybė. Susigraudinusi iki ašarų ji nedelsdama pasiuntė fotožinutę ekspedicijai bendražygei, pusseserei Gražinai Čiarnaitei, gyvenančiai Paryžiuje. Ir oficialiajai daliai pasibaigus, svečiai mielai vakarojo, šnekučiaivosi, ragavo ramuvietiškių vaišių – naminės duonos, medaus ir šaltinio vandens.

Šiame subuvime, pasinaudodama platesne auditorija, Tautosakos archyvo skyriaus vadovė A. Nakienė paskelbė „Tautosakos medus 2019“ nominacijos laureatę. Ja tapo Zarasų kultūros centro etnografe Rima Vitaitė, daugelio Zarasų krašto folkloro kolektyvų įkūrėja bei vadovė, tradicinių etnokultūros renginių organizatorė ir vedėja. Per keletą metų laisvesnėmis dienomis dviračiu ji apkeliavo Zarasų rajoną, aplankė kone visus galimus tautosakos pateikėjus, įrašė daugiau kaip keturiasdešimt magnetofono kasečių ir šiuo lobiu pasidalijo su Lietuvos tautosakos archyvu. Kadangi laureatė dėl ligos negalėjo atvažiuoti į Vilnių, apdovanojimą jai ketinama įteikti Zarasų rajono folkloristų šventėje „Gieda gaideliai“, kuri vyks Salake 2020 metų sausį. Tai padarys Tautosakos savaitės rengėjos iš Tautosakos archyvo skyriaus, kurios ta pačia proga pristatys ir Instituto folkloristų darbus bei leidinius.

Smarkesnis sujudimas Tautosakos archyvo skaitykloje vyko ketvirtadienį. *Lietuvių patarlių ir priežodžių* trečiojo tomo sutiktuvės sukvietė būrį bičiulių ir smalsuolių, nes renginio šeiminkės – Rasa Kašėtienė, Lilija Kudirkienė, Vita Džekčioriūtė ir Dalia Zaikauskienė – žadėjo visokių įdomybių. Nors dauguma smalsavo, kaip vyks „patariamūšis“ ir kokios bus „paremiologinės vaišės“, bet popietė pra-

sidėjo rimta gaida – D. Zaikauskienės pranešimu „Patarlių žmonės“. Pasidžiaugusi pagaliau pasirodžiusiu trečiuoju patarlių ir priežodžių sąvado tomu, sutalpinusiu patarles bei priežodžius su raide *K* prasidedančiais atraminiais žodžiais, paremiologų vadovė priminė, jog sisteminėje kartotekoje iš viso turime apie 54 tūkstančius patarlių ir priežodžių tipų, tad ateityje dar bus daug storų tomų. Pranešime buvo apžvelgta, kaip prof. Kazio Grigo sumanyta, Ilmos Anelauskienės kruopščiai prižiūrima Patarlių ir priežodžių kartoteka tautosakininkų buvo pildoma, taisoma, tikslinama, komentuojama, rengiama sąvado leidimui. Patarliamūšio dalyviams, čia pat spontaniškai pasidalijusiems į dvi komandas, atlikti užduotis padėjo tai, kad atsakymai sukosi ties šio tomo *K* raide. Kaip vaizdiniai galvosūkių, pateikti posakiai „Nepirk *katės* maišė“, „Be *kyšio* nėra plyšio“, „*Kailiniai* – ne vata, lašiniai – ne arbata“ ir daug kitų. Kai atkeliavo „paremiologinės vaišės“ – nuskardėjo smagus juokas, nes ir čia buvo išlaikytas raidės kodas: svečiai vaišinti *kugeliu*, *kmynų* gėrimu, *kriaušėmis* ir... *keptu* (!) sūriu. Popietės šeiminkėms negailėta komplimentų ir linkėjimų kuo greičiau parengti ketvirtąjį tomą.

Pirmadienį, spalio 21 dieną, sulaukėme gražios tautosakinės šeimos. Mokytoją iš Nedzingės Vandą Mockevičienę atlydėjo dukra Vitalija, sūnus Darius su žmona Dalia ir vaikais – Mariumi ir Neringa. Toks Tautosakos savaitės renginys – naujiena, turinti, kaip supratome, turtingą ateitį, nes pagarba ir meilė tautosakai ugdoma pirmiausia šeimoje, nuo pat kūdikystės lopšinių iki senolių gyvenimo patirties perpasakojimo vaikaičiams. Renginio sumanytoja A. Nakienė visų pirma pastebėjo aktorės V. Mockevičiūtės, Lietuvos nacionalinio dramos teatro žiūrovų pamiltos rimtuose spektakliuose, o televizijos

žiūrovų laukiamos komiškų personažų perteikėjos humoro laidose ir serialuose, autorines folkloro interpretacijas. Su aktore Neringa Varnelyte juodvi sukūrė tarmišką programą „Kas apsakys tas dzūkų linksmybes“ ir *Jono Basanavičiaus tautosakos bibliotekos* tekstų inscenizaciją „Apie vėles, žemėj klajojančias“. Būtų buvę įdomu aktorę V. Mockevičiūtę pakalbinti ir vieną, tačiau kaip nepasinaudojus proga suvesti ir nufilmuoti archyvui visą gražią, tautosakos apsuptyje gyvenančią šeimą? Juolab kad iš V. Mockevičienės Nedzingėje suburto „Piemenukų“ ansamblio, nuo 1984 m. plačiai žinomo folkloro sąjūdyje, išaugo ir jos pačios vaikai, susieti ne tik kraujo giminyse, bet ir pasirinktomis vertybėmis. Vitalijai dzūkiškoje programoje talkina brolis Darius, folkloro ansamblių „Ratilai“ ir „Versmė“ vadovas. Savo tautosakinį kraitį V. Mockevičienė sudėjo į knygą *Šoka šarka ir genys: Dzūkijos kaimo autentiški vaikų žaidimai* (2017). Ši knyga taip šiltai buvo priimta dzūkų krašto žmonių, kad ją paskleisti plačiau nė nebuvo galimybių – visas tiražas bemat išpirktas susitikimuose, kuriuos organizavo mokytojos buvę mokiniai. Šnekučiuodamiesi prisiminėme kitas pažįstamas tautosakines šeimas, – o kiek jų dar nepažintų? Ši tema, tikėtina, prigis būsimų Tautosakos savaitių renginiuose ir augs džiugindama dalyvius, papildydama archyvo videoteką ateities folkloristams svarbia informacija.

Tautosakos savaitės renginių metu įrašyta vaizdo informacija sutelkta į vieną laikmeną (LTRv 1316), padėsančią kolegoms prisiminti tas prasmingas akimirkas, kurios tampa mūsų pačių gyvento meto paveldu.

Grazina Kadžytė

PILGRIMYSTĖS TYRIMAMS SKIRTAS SEMINARAS ZADARO UNIVERSITETE

Pilgrimystės tyrimams visuomet darė įtaką antropologijos, etnologijos ir kitų disciplinų raida, tačiau iki šiol menkai diskutuota, kokią naują žvilgsnį į žmonių kultūrą pilgrimystės studijos gali pasiūlyti toms disciplinoms. Europos socialinės antropologijos tyrėjų asociacijai (*The European Association of Social Anthropologists*, sutrumpintai – EASA) priklausantis Pilgrimystės tyrimų tinklas (*Pilgrimage Studies Network*, arba PILNET) 2019 m. rugsėjo pradžioje Zadare (Kroatija) surengė seminarą „Pilgrimystės link: metodologiniai iššūkiai tiriant kelius, vietas ir praktikas“ (*Approaching Pilgrimage: Methodological Issues Involved In Researching Routes, Sites and Practices*). Tai pirmas tokio pobūdžio PILNET seminaras, skirtas nuodugnėms diskusijoms ir metodologiniams klausimams. Vienas seminaro tikslų buvo suburti kuo įvairesnių disciplinų atstovus ir aptarti skirtingus metodus, kuriuos jie pasirenka pilgrimystės reiškinį tyrimams. Seminarą rengė Zadaro universiteto Antropologijos ir etnologijos katedra ir Roehamptono universiteto (Londonas) Socialinių mokslų katedra. Pagrindiniai organizatoriai – Mario Katić ir Johnas Eade – sąmoningai planavo nedidelį mokslinį renginį, kad tyrėjai iš skirtingų šalių galėtų pristatyti savo tyrimus ir juos išsamiai aptarti.

Fundamentali Victorio ir Edith Turnerių knyga „Vaizdas ir pilgrimystė krikščioniškoje kultūroje“ (*Image and Pilgrimage in Christian Culture*, 1978) laikoma pilgrimystės studijų „biblija“ ir dažniausiai cituojama. Joje autoriai užsiminė apie asmeninės patirties svarbą pilgrimystės studijose, tačiau plačiau šios prieigos ne-

pagrindė. Jau daug metų buvo kalbama apie bendruomeniškumo (lot. *communitas*) modelį, aiškinamasi Šv. Jokūbo kelio (isp. *Camino de Santiago*) įtaka šiuolaikinei piligrimystei (angl. *camminoization*), bet tik XX a. pabaigoje mokslininkai vėl iškėlė asmeninės mokslininko tyrimų patirties reikšmę, savirefleksiją taikydami kaip metodologijos dalį. Pastaruoju metu į piligrimystės reiškinį žvelgiama dar giliau – per juslinius, emocinius ar psichologinius potyrius. Kaip tik subjektyvusis tyrimų metodologijos aspektas seminaro metu ir buvo aptariamasis plačiausiai.

Seminarą pradėjo Kaune litvakų šaknų turintis Toronto universiteto (Kanada) antropologas Simonas Colemanas. Jis skaitė pranešimą, kurį pavadino „Manifestu“. Pagrindinis S. Colemano iškeltas klausimas: ar piligrimystės tyrimai laikytini pagalbine disciplina, ar jie vykdomi taikant specifinę teoriją ir metodiką, kurią formuoja tyrimo objektas? Pasak mokslininko, reikia ieškoti ne tik bendrų kelių, bet ir skatinti debatus dėl labai siaurų klausimų ir taip plėsti šio daugialypio reiškinio suvokimo galimybes.

Katalikų pasaulyje labai svarbią Lurdo šventovę Prancūzijoje nuo 1960 m. tiriantis J. Eade pranešimą parengė remdamasis savo gyvenimiška patirtimi: jis atskleidė, kaip kito jo asmeninis santykis su tyrimo objektu jaunystėje, kai tapo kataliku, ir vėliau – tikėjimui atšalus. Kadangi mokslininkas savo tyrimą atlieka tiesiogiai dalyvaudamas Lurdo šventovės gyvenime, tai yra kasmet joje savanoriaudamas, tad pastebėjo, kad kai jis pradėjo rašyti mokslinius darbus apie Lurdą ir kai drįso antrą kartą vesti, kitų savanorių ar kitaip prie kulto sklaidos ir palaikymo prisidedančių katalikų požiūris į jį pasikeitė. Tokios asmeninės patirtys iškelia religijos antropologijoje svarbų „tikėjimo problemos“ klausimą. J. Eade atkreipė dėmesį, kad jau

seniai antropologas nėra tik bevardis „medžiagos rinkėjas“; tai, ką antropologas patstebi ir aprašo, nemažai priklauso nuo to, kas vyksta jo asmeniniame gyvenime, kaip kinta jo santykis su tiriamu reiškiniu.

Dar vienas piligrimystės tyrimų patriarchas – Ianas Readeris iš Didžiosios Britanijos – kalbėjo apie piligrimysčių Šikoku saloje (Japonija) tyrimus. Tai su žymiu japonų budistų šventuoju Kobo Daiši (dar vadinamu Kūkai) susijęs net 1400 kilometrų kelias, kuriame dalis žmonių praleidžia daugiau laiko nei namie. Piligrimų požiūris į namus kaip tik ir skatina iš naujo svarstyti piligrimystės, kaip buvimo už įprasto gyvenimo rėmų, sampratą. Pastaruoju metu nutaręs piligrimus kalbinti ne kelyje, bet namuose, I. Readeris nustebė: paaiškėjo, kad laikinumo būseną žmonės patiria įprastame savo gyvenime – tai yra tuomet, kai nebūna Šikoku piligrimų kelyje. Įdomu, kad Šikoku kelio pakartojimus gretimoje šalyse galima tirti kaip pokolonijinį reiškinį. Tai daro antropologas Yueh-po Huang iš Taivano: jis atkreipia dėmesį į tarptautinius tokių vietų lankymo aspektus. Tatsuma Padoan taip pat pristatė tyrimus Japonijoje; juos atlieka dalyvaudamas sinkretinio pobūdžio apeigose, apimančiose šinto ir budizmo pasaulėžiūras. Jis pasakojo, kaip Katsuragi kalnas (*Yamato Katsuragi-san*) apeigų metu transformuojamas pagal „Lotoso sūtros“ tekstą ir tampa apie mitinį pasaulį pasakojančiu teatru, kuriame žmonės susitinka su dievais ir Buda. Savo tyrimuose T. Padoan taiko Algirdo Juliaus Greimo semiotinę teoriją ir fenomenologinę prieigą.

Zadaro universiteto mokslininkas M. Katić pasakojo apie tyrimų metu Bosnijos kroatų katalikų religiniuose objektuose prisimtus savo vaidmenis: savanorio, piligrimo, kunigo padėjėjo, organizatoriaus. Kiekvienas vaidmuo, pasak M. Katić, apriboja

tyrėją konkrečiame kontekste su konkrečiais pateikėjais, kurių teikiama informacija yra nulemta jų pasirinkimo, todėl kyla dilema dėl medžiagos patikimumo. Mokslininko savirefleksija ir sąžiningas tyrimo situacijos aprašymas yra svarbi metodinė priemonė, padedanti skaitytojams paaiškinti pristatomų kultūros reiškinių pobūdį.

Nepaprastai įdomus pasirodė kroatų sociolingvistės Gabi Abramac pranešimas apie chasidų piligrimystę. Kelionės prie dvasinių vadovų ir chasidizmo pradininkų kapų, kurių gana daug yra dabartinės Ukrainos teritorijoje, chasidams yra labai svarbios. Kadangi paprastai jose dalyvauja tiktai vyrai, moteriai ši reiškinį tirti beveik neįmanoma dėl konservatyvių šios bendruomenės religinių taisyklių (jos draudžia bendrauti su ne šeimos moterimis). Vis dėlto G. Abramac rado būdą, kaip netrikdant bendruomenės tapti stebėtoja iš šono per *WhatsApp* internetinėje programėlėje sukurtą piligriminėms kelionėms organizuoti skirtą grupę.

Sekuliarios piligrimystės pavyzdį pristatė Hsin-yi Li, dar viena iš Taivano kilusi seminaro dalyvė. Mokslininkė tiria, kaip globalizmas sukuria tam tikras traukos vietas ir taip daro poveikį žmonių mobilumui. Europa muzikos studentams iš Azijos yra klasikinės muzikos kilmės vieta. Jie veržiasi čia studijuoti ne tik siekdami ugdyti muzikinius gebėjimus, bet ir norėdami pabūti tose vietose, kur jų mėgstami kompozitoriai kūrė, pamatyti, kaip rudenį ar žiemą atrodo gatvės, kuriomis jie vaikščiojo, ir pan. Taip į Izraelio teritoriją veržiasi krikščionys, tikėdamiesi per vietas, kuriose lankėsi Jėzus Kristus, patirti dvasinį atsinaujinimą ir ryšį su krikščioniškojo laiko pradžia. Vienos mėgstamiausių – menamos Kristaus krikšto vietos, kurių prie Jordano upės yra ne viena ir kurios konkuruoja, norėdamos pritraukti

kuo daugiau lankytojų. Taikydamas daugiavietės etnografijos (angl. *multi-sited ethnography*) metodą, kuris leidžia sugrežinti keliose vietose surinktus duomenis, Izraelyje ir Jordanijoje esančias krikštavietes tiria Jeruzalės hebrajų universiteto mokslininkas Lioris Chenas.

Evgenia Mesaritou iš Toronto universiteto (Kanada) savo pranešime atkreipė dėmesį į tai, kad katalikiškas piligrimystės modelis negali būti taikomas visur. Pavyzdžiui, graikų piligrimystei nusakyti taikoma *proskynima* sąvoka apima ne tik kelionę, kuri nėra svarbiausias dalykas ir net laikoma neprivalomu veiksmu, bet ir šventoje vietoje atliekamus aktus. Tirdama graikų kipriečių keliones į Apaštalo Andriejaus vienuolyną, esantį okupuotoje Kipro dalyje, mokslininkė pastebi, kad jos primena veikia atminties aktą, sugrąžinantį vaikystės atsiminimus, kai geopolitinė salos situacija buvo kitokia. Taip pat tai šeimos ekskursija, įtraukianti į šį veiksmą jaunesnes kartas, turinčias kitokią patirtį. Karo atsiminimus tirianti Ana Ljubojević iš Kroatijos kalbėjo apie trečiajai kartai svarbius sekularius taikos žygius (it. *Marcia per la pace*) į Asyžių (Italija). Pasak jos, šie žygiai – tai mnemoninis aktas, kuriuo krikščioniškai vietai suteikiama nauja pasaulietinė humanistinė reikšmė, skatinanti taikos labai nepamiršti Antrojo pasaulinio karo traumų. Jaunas čekų tyrėjas Radimas Chvaja nauju ir kiek neįprastu – evoliucinės antropologijos – žvilgsniu įvertino piligrimystę Šv. Jokūbo keliu. Dalyvavimas joje, anot R. Chvajos, gali būti vertinamas kaip socialinis veiksmas, kuriuo žmogus demonstruoja savo psichines ir fizines galimybes įveikiant sunkumus.

Kroatų mokslininkė Mirela Hrovatin tiria asmeninį pamaldumą Marijai skirtose šventovėse. Ji prieina išvadą, kad autobiografiniuose pasakojimuose atsiskleidžiantis

ryšys su šventenybe (paveikslu, skulptūra, relikvija...) ar stebuklo potyris neretai kaniškai būna nepriimtinas ir į oficialius stebuklų registrus nepatenka. Tačiau kaip tik tokiuose subjektyviuose liudijimuose galima išvelgti priežastis, kurios palaiko tikėjimo ir sakralios vietos gyvybingumą. Spontaniškumas, oficialių religijos kuriamų rėmų peržengimas yra nelengvas dalykas ne tik religinėms organizacijoms, kurios turi apsispręsti dėl tokių reiškinių toleravimo ar įtraukimo į tikėjimo sistemą, tai – ir epistemologinis iššūkis. Norint suprasti tokias kelioms religijoms svarbias pamaldumo vietas, kaip Patriarchų ola Hebrone, tenka ginčyti arba atmesti krikščionybės istorijos tyrėjų suformuotas teologines ir filosofines koncepcijas. Apie tai kalbėjo prancūzų antropologas Dionigi Albera.

Seminare skaitytuose pranešimuose atsiskleidė piligrimystės reiškinio įvairovė ir plati geografinė jo vietų skalė. Aš buvau vienintelė tyrėja iš Vidurio Europos. Gana neseniai pradėjau domėtis piligrimyste kaip reiškiniu, kuris labai glaudžiai yra susijęs ir su Trakų Dievo Motinos paveikslu kulto atgaivinimu XXI a. Į šį atgaivinimo procesą yra įsitraukę nemažai meno istorikų, religijotyrininkų. Ir aš pati, skatinama Trakų parapijos klebono, tapau viena iš istorinės atminties gaivintojų ir sykiu šio kulto propaguotojų. Šis vaidmuo atveria daugiau galimybių pažinti tiriamą reiškinį, bet kartu ir kiek trikdo, nes ateityje reikės priimti sprendimus, ką ir kaip rašyti apie dalykus, kurie galbūt ne visai atitiks Katalikų bažnyčios požiūrį, bet bus svarbūs kultūros tyrimams. Šiuo metu dar nėra aišku, ar pamaldumas Trakų Dievo Motinos paveikslui gali įgyti tokią pat reikšmę tikintiesiems, kaip Šiluvos ar Aušros Vartų Marijos atvaizdai, nes emociniam ryšiui su atvaizdu užmegzti svarbi ir kolektyvinė istorinė patirtis. Savo pranešime kalbėjau

apie tai, kad kulto atgaivinimas nevyksta savaime, jis nulemtas konkrečių asmenų (kunigų, akademinės bendruomenės atstovų) pastangų bei politinio Bažnyčios veikimo. Dariau prielaidą, kad kultūrinį kulto savitumą ir reikšmę galiausiai nulems asmeninis tikinčiųjų santykis su atvaizdu. Turimi sakiniai duomenys skatina įdėmiai vertinti užmaršties laiką, kai paveikslas buvo žinomas tik vietos lygmeniu. Šiandieninių pamaldumo raiškų stebėjimas leis geriau suprasti kulto dinamiką.

Seminarą labai prasmingai papildė jo temą atitinkanti pusdienio išvyka į piligriminę vietą – šalia Zadaro esantį dar Romos imperijos laikais įkurtą Nino miestelį, kur Šv. Anzelmo parapinėje bažnyčioje stovi medinė Madonos skulptūra. Ji padaryta XVI a., kai Zečevo saloje piemenaitė išvydo Dievo Motiną. Toje vietoje buvo pastatytas vienuolynas ir bažnyčia, kurioje laikyta ir ši skulptūra. Karo su turkais metu vienuolynas buvo sunaikintas, o skulptūra nuskandinta. Pasak padavimo, vieną dieną ji atplaukė į Niną. Nuo tada kasmet rengiamos iškilmės, kurių metu skulptūra iš Šv. Anzelmo bažnyčios vežama iki uosto, toliau lydima laivelių flotilės plukdoma per įlanką į Zečevo salos bažnytelę. Dabar restauratoriai nebeleidžia vežti skulptūros originalo, tad į prigimtinę vietą keliauja jos kopija.

Apibendrinant diskusiją darsyk akcentuota, kad piligrimystės tyrėjai vis dar vengia savo tyrimams pasitelkti savirefleksijos metodą, nors kone visi dalyviai pranešimuose vienaip ar kitaip kalbėjo apie savo pasaulėžiūros ir veiksmų įtaką tyrimo procesui ir rezultatui. Taip pat pasidžiaugta, kad seminaras pritraukė tyrėjų ir iš tų šalių, kur piligrimystės tyrimai dar nėra gausūs. Ilgą laiką piligrimystę tyrė, galima sakyti, vien tik Vakarų Europos antropologai, dažniausiai nagrinėdami krikščionių

kultūroje paplitusius reiškinius. Kadangi iki šiol akademiųjų diskusijų piligrimystės tyrimų metodologijų įvairovei aptarti nebuvo, tikimasi, kad šis seminaras padėtų pakeis ir paskatins glaudesnę akademiųjų bendradarbiavimą plečiant piligrimystės tyrimų lauką.

Lina Leparskienė

JAUNŲJŲ FOLKLORISTŲ KONFERENCIJA VILNIUJE

Rugsėjo 18–20 dienomis Vilniuje įvyko Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto organizuota 9-oji tarptautinė jaunųjų folkloristų konferencija „Klasikinės folkloristikos (ne)aktualumas XXI amžiuje“ (*(Ir)-relevance of Classical Folkloristics in the 21st Century*). Per tris renginio dienas dalyviai iš Estijos, Latvijos, Lietuvos, Jungtinių Amerikos Valstijų, Nyderlandų, Prancūzijos, Suomijos, Ukrainos ir Vengrijos dvylikoje sesijų perskaitė keturiasdešimt pranešimų. Nors ši konferencija Lietuvoje vyksta jau ketvirtąjį kartą, šiemet, prie jos prisijungus nacionalinei etnologijos doktorantų konferencijai „Veritas ethnologica“, kaip niekada gausus buvo lietuvių jaunųjų mokslininkų būrys – net devyniolika dalyvių.

Konferencijos pranešimuose buvo gvildenta naujų metodologijų ir klasikinių tyrimų prieigų sąveika šiuolaikinėje folkloristikoje, nagrinėtos folkloristikos tyrimų skaitmeninio problemos, taip pat tarpdiscipliniškumas aptartas kaip nauja metodologija. Dėmesio sulaukė ir pastaruoju metu Lietuvos mokslininkams vis geriau pažįstami gyvenimo istorijų (*life story*) ir su jais susijusių pasakojimų apie šiuolaikinius miestus ir jų bendruomenes tyrimai. Gilintasi ir į nematerialiųjų kultūros

paveldą, jo raišką šiuolaikiniuose kontekstuose, etnocentriųjų tyrimų iššūkius, socialines problemas ir su jomis susijusias kultūrinės praktikas.

Naujų metodologijų ir klasikinių tyrimų prieigų sąveika buvo nagrinėta dvi konferencijos dienas. Latvē Dignē Ūdrē papasakojo apie etinius ir metodologinius sunkumus, iškylančius folklorizmą naudojant kaip analitinę kategoriją latvių mitologiniams ornamentams tirti. Aurimas Bačiulis aptarė metodologines kognityvinės istoriografijos taikymo galimybes raganavimo tyrimui. Suomis Tuukka Karlssonas pristatė savo tyrimų metodiką, paremtą folkloristinėmis ir lingvistinėmis antropologinėmis teorijomis ir taikomą „Kalevaloje“ pasitaikantiems užkalbėjimų elementams tirti. Andrius Kaniava aptarė fenomenologinės prieigos taikymą su šventvietėmis susijusiems tautosakos tyrimams. Rūta Latinytė, taip pat taikydama fenomenologinę prieigą, nagrinėjo šių dienų lietuviams būdingą reiškinį – vengimą gauti dovanas.

Įvairias humoro raiškas internete tirianti Tartu universiteto doktorantė Anastasija Fiadotava nagrinėjo folkloristikos ir skaitmeninių technologijų sąveiką. Siyun Wu iš Nyderlandų aptarė internetinės tautosakos tyrimų svarbą šiuolaikinėje folkloristikoje. Ugis Nastevičs pristatė Latvijos ir latvių vaizdinį, atsispindintį japonų socialiniame tinkle *Twitter*.

Šiuosyk nemažai buvo pranešimų, pristatančių su Artimųjų Rytų ir Azijos kultūros sklaida susijusius tyrimus. Aktyviausi buvo lietuviai: Dovilė Valaitė aptarė sapnų interpretavimo islame tradiciją; Kristina Dolinina analizavo tradicinių žinių perdavimą Indijoje gyvuojančioje *kathak* stiliaus šokio praktikoje; Dalia Sabaliauskienė nagrinėjo ritualinį mandagumą šiuolaikinėje Irano kultūroje; Šarūnas Rinkevičius aptarė kalbos reikšmę modernios

tapatybės formavimuisi Libane, o Raminata Lisauskaitė – pabėgėlių musulmonių adaptacijos problemas.

Dar kita pranešimų grupė buvo susijusi ir su Lietuvoje pastarąjį dešimtmetį pradėjusiais plisti gyvenimo pasakojimų tyrimais. Vengrė Katalin Pajor, pasitelkdama skirtingas teorines prieigas, aptarė gyvenimo pasakojimų tyrimų tarpdisciplininį pobūdį. Elvyra Žvartė iš Latvijos pabrėžė autobiografinių šaltinių (gyvenimo pasakojimų, atsiminimų, dienoraščių) tyrimų legitimumą šiuolaikinėje folkloristikoje. Iš Sikimo kilusi (Indija) ir Tartu universitete studijuojanti Kikee D. Bhutia nagrinėjo savo gimtojo krašto nuodų dievybės *Dhuk Iha* pavidalus gyvenimo pasakojimuose. Ernesta Dambrauskaitė pristatė pasakojimą kaip priemonę kasdienybės tyrimams.

Pastariesiems artimi buvo ir šiuolaikinį miesto folklorą aptariantys pranešimai. Aušra Teleišė nagrinėjo, kaip Marijampolės kraštovaizdžio kaita atsispindi žmonių pasakojimuose; Karina Taruškaitė analizavo kauniečių atsiminimus, o Kristina Jaskūnienė pristatė pasakojimą kaip šiuolaikinės miesto bendruomenės pažinimo būdą.

Be pranešimų, skirtų šiuolaikinės folkloristikos problemoms, naujiems tyrimo metodams, tarpdisciplininėms prieigoms, šiandieninėms kultūrinėms praktikoms ir tautosakos raiškoms, keli buvo skirti ir klasikinei folkloristikai, – tai rodo jos aktualumą šiuolaikiniams tyrimams. Tartu universiteto studentė Alina Oprelianska nušvietė vaiko, kaip androgininės būtybės, tyrimo ukrainiečių liaudies pasakose galimybes. Rokas Sinkevičius, remdamasis skirtingais tautosakos žanrais ir sukaupia lyginamąją medžiagą, analizavo Perkūno – teisėjo ir baudėjo – vaidmenį meilės santykiuose. Rita Balsevičiūtė aptarė liaudies medicinos apraiškas senuosiuose XIII–XVII a. baltų šaltiniuose.

Kadangi šių konferencijų tikslas – suurti įvairių šalių folkloristo kelią pradedančius tyrinėtojus, kad jie galėtų dalytis savo atradimais ir mokytis tiek iš jaunųjų, tiek iš solidžios patirties turinčių vyresniųjų kolegų, juse visada daug dėmesio skiriama ir įvadinėms paskaitoms, kurias skaito pasaulinio garso savo sričių specialistai. Šiemet įvadinės paskaitos ypač atitiko renginio temą, atskleidė jos aktualumą. Kalifornijos universiteto (Los Andželas) profesorius Timothy Tangherlini's paskaitoje (*Searching for ISEBEL: Aggregation, Search and Visual Analytics for Distributed, Multi-Lingual Folklore Collections*) pristatė tarptautinį daugiakalbį tautosakos kolekcijų skaitmeninimo projektą *ISEBEL*. Jis papasakojo apie pirminį projekto sumanymą ir jau dvejus metus trunkantį grupės Nyderlandų, Vokietijos ir JAV mokslininkų darbą – Vakarų Europos šalių tautosakos ir mitologijos duomenų sisteminiimą, siekiant padaryti juos prieinamus ir suprantamus visai folkloristų bendruomenei. Helsinkio universiteto profesorė Lotte Tarkka įvadinėje paskaitoje (*Imagine Folklore... On the Vernacular, Creativity and Tradition*) labiau gilinosi į teorinius folkloristikos tyrimų aspektus. Ji aptarė vaizduotės, kaip metodologinės priemonės, reikšmę folkloro, tradicinės kultūros ir mitinės mąstysenos interpretavimui. Vaizduotė, pasak profesorės, čia pasireiškia per įsivaizduojamų dalykų įsikūnijimą žodžiuose ir vaizdinių tapimą socialiniais faktais. Iki šiol folkloristikoje nenagrinėtą vaizduotės koncepciją L. Tarkka pateikė kaip vieną svarbiausių, norint suvokti ne tik folkloro daugiasluoksniskumą, bet ir jo atlikimą, tekstus, kultūrinės interpretacijas analizuojančias teorijas.

Be įvadinėjų paskaitų, šių metų jaunųjų folkloristų konferencijoje buvo surengta ir apskritojo stalo diskusija, kurioje dalyvavo

profesorius T. Tangherlini's, Tartu universiteto profesorius Ūlo Valkas, Pekino universiteto profesorė Dong Xiaoping. Buvo aptarta klasikinės folkloristikos palikimo reikšmė ir santykis su dabar vykdomais folkloro tyrimais; svarstyta, su kokiomis problemomis susiduria jaunesni folkloristikos tyrėjai, kokie šiame tyrimų lauke veikia praeities ir dabarties ideologiniai konstruktai, kokią įtaką tyrėjo darbui daro laisvė ir įkvėpimas.

Jaunųjų folkloristų 10-osios konferencijos rengimas perduodamas į Tartu universiteto, kur visas šių konferencijų ciklas ir prasidėjo, rankas. Įžanginėje šių metų konferencijos kalboje vienas jos sumanytojų, profesorius Ū. Valkas pajuokavo, kad kai susitiksime po dešimties metų ar daugiau jaunųjų folkloristų konferencijose, tikrai nebūsime labai jauni, tačiau tai ne taip ir svarbu, nes šių konferencijų tikslas yra susiburti iš skirtingų šalių ir dalytis savo patirtimi bei atradimais, jaučiant kolegishką bendrystę per buvimą kartu.

Vita Džekčioriūtė-Medeišienė

APGINTA DISERTACIJA

2019 m. rugsėjo 27 d. Lietuvių literatūros ir tautosakos institute viešame gynimo tarybos posėdyje Asta Skujytė-Razmienė apgynė disertaciją „Užkrečiamų ligų samprata XIX a. – XX a. pirmosios pusės lietuvių folklore“. Disertantės mokslinė vadovė – dr. Daiva Vaitkevičienė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas); gynimo tarybą sudarė prof. dr. Rimvydas Laužikas (pirmininkas, Vilniaus universitetas), dr. Laima Anglickienė (Vytauto Didžiojo universitetas), dr. Lina Būgienė (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas), prof.

dr. Birutė Jasiūnaitė (Vilniaus universitetas) ir doc. dr. Tauras Antanas Mekas (Lietuvos sveikatos mokslų universitetas).

Pastaruoju metu Vilniaus universiteto, Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto ir Lietuvos muzikos ir teatro akademijos jungtinėje doktorantūroje studijuojančių etnologijos srities doktorantų tyrimai neretai esti tarpdisciplininio, kompleksinio pobūdžio. Tokia yra ir A. Skujytės-Razmienės disertacija. Besidžiaugiant akivaizdžiais tarpdisciplininio tyrimo privalumais, dera nepamiršti, kad toks tyrimas neišvengiamai sudėtingesnis, reikalaujantis platesnio išmanymo ir žinių. Doktorantei šiuo atveju prireikė ne tik nestandartinio požiūrio į tyrimo objektą, ne tik folklorinės bei etnologinės medžiagos išmanymo, bet ir medicinos bei istorijos žinių.

Gynimo tarybos nariai disertaciją įvertino kaip išskirtinės mokslinės brandos tyrimą, pabrėžtas autorės kritiškumas pasitelkiant kitų tyrėjų išvalgas ir lyginamuosius duomenis.

Tyrėjos brandą bei mokslinį įdirbį liudija ir kruopščiai apgalvota logiška disertacijos struktūra, leidžianti nuosekliai pristatyti susistemintą empirinę medžiagą ir pasiekti užsibrėžtą tikslą – atskleisti užkrečiamų (limpamų) ligų sampratą lietuvių folklore.

Disertacijoje lietuviška medžiaga prasmingai gretinama su kitų tautų tautosakos pavyzdžiais, atskleidžiant, viena vertus, lietuvių pasaulėvaizdžio universalumą, kita vertus, tam tikrus išskirtinius elementus.

Darbą sudaro trys skyriai: pirmajame pristatomi ligų klasifikaciniai modeliai, taip pat, remiantis rankraštine medžiagoje aprašytais ligų simptomais ir šiuolaikine medicinine literatūra, nusakoma, kas laikyta limpamomis ligomis; antrajame aprašomi tautosakoje limpamoms ligoms priskiriami pavidalai: antropomorfiniai,

zoomorfiniai, pragmamorfiniai ir nematomi; trečiame skyriuje išskiriamos ir apibūdinamos su užkrečiamomis ligomis kaimo bendruomenėje siejamos erdvės: ekstrasocialinė (nesukultūrinta erdvė – vandenys, miškai, pievos, oras), socialinė (žmogaus veiklos vietos) ir asmeninė (žmogaus kūnas), taip pat nagrinėjami apsauginiai tradicinių bendruomenių ritualai.

Akcentuodama ligų klasifikacijos problema, autorė pristato daugelio žinomų užsienio mokslininkų darbus, kuriuose sisteminant ligas vyrauja ligos atsiradimo priežastingumo kriterijus: ligos galinčios būti maginės ir natūraliosios. Autorė kritiškai vertina tokią klasifikaciją ir atskleidžia dichotominio skirstymo trūkumą – tradicinėse bendruomenėse ligos ir jų gydymo būdai nebuvo skirstomi racionalumo ir magiškumo pagrindu, todėl tokia opozicija esanti dirbtinė. Taigi vienas novatoriškiausių šio tyrimo privalumų lietuvių folkloristikos kontekste – eminė tyrimo perspektyva, kai į darbo objektą žvelgiama kaip į savaimingą: čia atsisakoma minėtosios nusistovėjusio apsaugos ir gydymo būdų skirstymo į „racionalius“ ir „maginius“ ir tradicinė medicina aiškina ma per tradicinės bendruomenės pasaulėžiūros prizmę. Eminė perspektyva, kuria reiškiamas pagarbus požiūris į tyrimo objektą, disertacijoje visiškai pasiteisino. Tyrimas atskleidė, kad, remiantis lietuvių tautosakos duomenimis, tradicinėje bendruomenėje ligos skirtos pagal amžių, priežastį, lytį, organą arba kūno dalį, užkrečiamumą. Užkrečiamomis (limpamomis) laikyta mažiausiai devyniolika ligų.

Užkrečiamos ligos lietuvių tautosakoje buvo įsivaizduojamos kaip savarankiškos būtybės, kai kurios iš jų užėmė svarbią vietą mitinių būtybių hierarchijoje. Šios ligos buvo suvokiamos kaip *svetimas* (*kitas*) ir priešinamos *savam* (žmogui). Liga

galėjo būti įsivaizduojama turinti antropomorfinį (mitinės būtybės, tam tikro socialinio statuso asmens (pono / ponios), tam tikros lyties (dažniausiai moteriškos) ar etninės kilmės asmens, keliauninko), zoomorfinį pavidalą, jos galėjo būti įsivaizduojamos kaip daiktai arba neturėjo jokio regimo pavidalo. Limpamoms ligoms ypač būdingas antropomorfinis vaizdavimas; taip paprastai vaizduojami pavojingi susirgimai – maras, cholera, drugys, sloga. Zoomorfiniai pavidalai buvo priskiriami tik nedidelei ligų daliai – drugiui, difterijai (krupui), marui. Drugys turėjęs ne tik įvairių zoomorfinių pavidalų, bet ir bent kelis pragmamorfinius – liga galėjusi atrodyti kaip pagaliukas ir angliukas. Regimo pavidalo neturinčios ligos lietuvių tautosakoje vaizduojamos kaip kalbinančios žmogų, jo ko nors klausiančios, jį šaukiančios. Kartais tokios ligos palikdavusios regimų, kreida ar anglimi nupieštų, ženklų – tai galimai siecina su istoriniu faktu, kai epidemijų metu būdavo pažymimi užsikrėtusiųjų namai.

Limpamės ligos samprata konstruojama remiantis *savo* ir *svetimo* (*kito*) priešprieša, o su ligomis siejamų žmogų supančių erdvių skirstyme autorė kaip svarbią išskiria *centro* ir *periferijos* opoziciją. Centre – kultūrinės (gyvenamosios) erdvės, kitaip – socialinė erdvė. Į šią erdvę ligos galėjusios patekti arba dėl sutrikusių bendruomenės narių santykių, arba dėl paties individo nederamo elgesio kaip atpildas. Už šios savo erdvės ribų – svetima, negyvenama periferija – ekstrasocialinė erdvė, kurioje gali susitikti ar gyventi ligos. Asmeninėje erdvėje ligos žmogų veikusios ir iš išorės, ir iš vidaus. Jos galėjusios būti susietos su konkrečiomis kūno dalimis (džiova – plaučiai, karpos – oda ir pan.) arba paveikti visą asmeninę erdvę (tada nustatyti ligos buveinę sunku ar net neįmanoma). Pažymėtina, kad šie trys erdvės

dėmenys, nors bendruomenė ir siekė juos atskirti, stipriai veikę vienas kitą. Autorės papildomai išskirtas vertikalusis mitologinis erdvės matmuo *Anapus*, kuris galėjo būti siejamas ne tik su mirusiaisiais, bet ir su ligomis kaip mitinėmis būtybėmis. Oru, jų sklaidos kanalu, ligos iš ekstrascialinės erdvės patekdavusios į socialinę.

Mokslinėje diskusijoje kelti klausimai apie galimus europinėje tradicijoje ilgą laiką gyvavusios humoralinės teorijos (liga buvusi suprantama kaip humorų, keturių pagrindinių skysčių, pusiausvyros sutrikimas organizme) atspindžius lietuvių etnokultūroje, medicininės literatūros (gydymo receptų) paplitimą lietuviškame kaime ir jų galimą įtaką ligų sampratai, galimą bažnytinių mirties metrikų panaudojimą tyrimui,

ligos kaip Dievo bausmės konceptą skirtingose religinėse bendruomenėse ir kt.

Užsienyje panašios temos apie užkrečiamas ligas ir jų įvaizdžius tautosakoje nemenkai tiriamos, tačiau lietuvių folkloristikoje tai yra apleista ir darbininkų stokojanti sritis. Taigi šis tyrimas, išgryninantis vieną iš etninės medicinos aspektų, – žingsnis kompleksinio ligų sampratos tyrimo link, vertingas indėlis į etnologijos plėtrą. Kaip pažymėjo doktorantės darbo vadovė D. Vaitkevičienė, tokio pobūdžio tyrimas yra liaudies pasaulėvaizdžio rekonstrukcija, rizikos kupinas retrospektyvinis žvilgsnis, o A. Skujytė-Razmienė pajėgi imtis tokios rizikos, pajėgi formuoti mokslinių tyrimų kryptį ir telkti šios srities mokslininkus.

Dalia Zaikauskienė